

Viorel BARBU

Despre „revizuire” şi mutaţia valorilor

Abstract

About „revisions” and mutation of values. One discusses about „revisions” and mutation of values in literature.

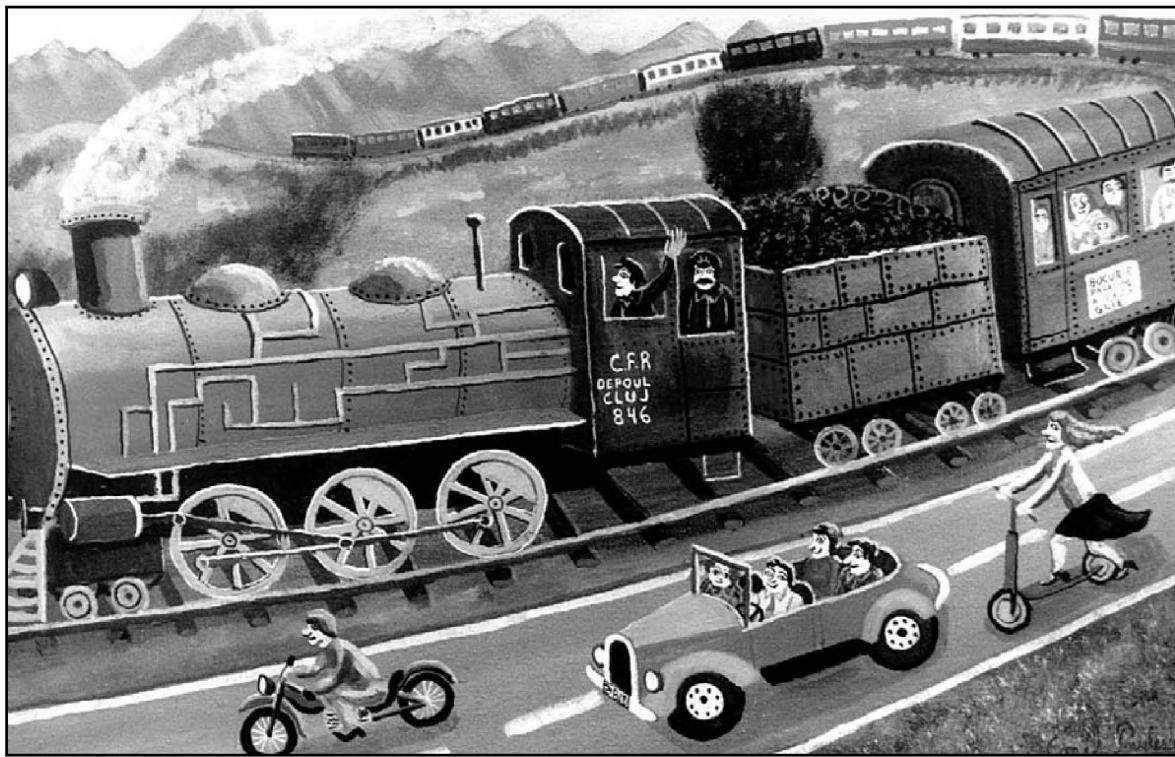
Key-words: revisions, mutation of values, hierarchy, culture

Mărturisesc că nu am aderat și nici nu am înțeles pe deplin conceptul lovinescian de „mutație a valorilor” în literatură, iar despre un presupus necesar proces de „revizuire” a valorilor literare de care s-a vorbit mult în ultimele decenii cu atât mai puțin. În biologie, mutația este procesul genetic prin care se produce schimbarea și variabilitatea, la baza sa fiind cel mai adesea un accident în lanțul genetic. Dacă vorbim însă de valoare și, în speță, valoarea artistică, atunci trebuie să remarcăm că aceasta are întrinsec încifrat un element de absolut, care o face totuși invariantă la reevaluări periodice sau ierarhizări.

Desigur, o operă artistică mare influențează profund conștiința unei epoci și servește drept model, dar niciodată nu se transformă în altceva sau a produs o altă calitate artistică prin nu știu ce mecanism de inginerie culturală. Desigur, există o variabilitate istorică evidentă a influenței și impactului operelor literare în epocă. Păstrate în fondul cultural al umanității, acestea pot trece prin perioade de eclipsă sau chiar de uitare în care intră sau sunt scoase la lumină de modificările care se produc în sensibilitatea culturală a epocii. Desigur, Homer era mai prețuit în antichitatea elenă sau romană decât în cea europeană, iar Dante mai actual poate în Renașterea timpurie decât în epocile care i-au urmat. Dacă Shakespeare rămâne la fel de apreciat ca și acum patru secole, nu se poate

spune același lucru despre Racine, Corneille sau J. Milton. Totuși, ei rămân valori absolute ale literaturii universale și nimeni încă nu și-a pus serios problema să-i „revizuiască”. Desigur, ei sunt citiți și înțeleși altfel acum decât în epoca lor, dar nu este vizibilă nicio „mutație” a substanței operei lor. Exemple asemănătoare pot fi date și din literatura română. Nici Eminescu nu mai are astăzi audiență și admirarea totală de care se bucura în primele decenii ale secolului trecut și tot așa și poezia lui Aghezi sau I. Barbu pare a trece în prezent printr-un con de umbră. Scriitorul român a descoperit sau redescoperit în ultimele decenii scriitori noi sau ignoranți în epocă, dar nu cred că aceasta poate pune sub semnul întrebării valoarea lor.

Argumentele „revizuirii” sunt, cel mai adesea, că ultimele decenii au creat reputații și ierarhii care nu corespund unor adevărate criterii de valoare. Desigur, pentru perioade scurte de timp pot fi impuse și asemenea false reputații, și aceasta s-a întâmplat îndeosebi în prima fază a regimului totalitar comunist. Lucrurile sunt prea bine cunoscute pentru a insista asupra mecanismului de falsificare a valorii în acest regim, dar trebuie spus că sistemul nu a funcționat până la capăt și chiar acest regim represiv a trebuit să permită o minimă libertate de creație și nu a putut împiedica crearea unor opere de certă valoare. Pe de altă parte, acest proces de confuzie a valorilor a fost prezent pe

o scară mult mai mică și în viața literară românească antebelică și de la sfârșitul secolului nouăsprezese, și aceasta datorită îndeosebi unui spirit critic deficitar în receptarea operei literare. Este, se pare, un fenomen specific culturilor încă neașezate. Prima învățătură de aici este faptul bine știut că valorile nu pot fi nici diminuate și nici supraevaluate decât pentru perioade limitate de timp și că mai devreme sau mai târziu istoria le aşază pe locul cuvenit.

Există însă o categorie de valori culturale care, aparent, sunt mai vulnerabile la acest proces de mutație și variabilitate; sunt cele ale științei. Spre deosebire de o operă artistică, care este unică, o descoperire sau rezultat științific este mai mult sau mai puțin o realizare colectivă. Aceasta pornește de la o teorie existentă și va sfîrși prin a fi la rândul său încorporată în alta mai generală sau mai performantă. Procesul de variabilitate aici se produce totuși nu prin mutații, ci prin evoluție marcată de salturi spectaculare în care sunt revizuite chiar bazele domeniului și este mecanismul prin care știința evoluează de câteva secole. Se întâmplă totuși și în știință ca anumite contribuții să fie supraevaluate, dar aceasta nu se face

din interiorul științei, ci din afara ei. Descoperirile științifice sunt, de regulă, ignorate de public și de mass-media, iar atunci când sunt mediatizate creează cel mai adesea o perspectivă falsă asupra descoperirii și autorului lor. Este cazul prezentării teoriei relativității sau a celei evoluționiste, mult exagerate sub raportul impactului lor real în știință și sursă a numeroase confuzii printre nespecialiști.

Revenind însă la ideea de „revizuire” sau de „reierarhizare” a valorilor literare (și, de ce nu, culturale), sunt două aspecte care nu sună bine. În primul rând, cum se poate face această „revizuire”? Aparent, foarte simplu; un grup de critici literari sau exegeti cu autoritate se pronunță asupra valorii operei artistului și restabilesc o altă „ierarhie” în conștiința publică. În fond, de ce nu ar fi posibil, de vreme ce așa au făcut la vremea lor Maiorescu, Lovinescu sau Călinescu? De fapt, aici apare îndoiala. Un critic literar, fie el și strălucit, nu este un arbitru sau judecător al domeniului literar. El este doar un cititor care, în conformitate cu propriul său gust, face o judecată de valoare asupra unei opere. Cititorul ia act de opinia sa, dar nu va fi convins decât după lectura operei. Nu

cred că un critic literar poate „lansa” cu adevarat un mare scriitor, ci doar poate semnala calitățile sale. Cu atât mai puțin este credibil faptul că un mare scriitor poate fi lansat într-o cultură serioasă printr-o campanie publicitară, tot așa cum este lansat pe piață un produs comercial. Indiferent de ce spune critica despre un scriitor sau altul, numai cititorul avizat confirmă și conferă cuiva statutul de mare scriitor. Cine i-a lansat pe Homer, Cervantes sau Dante? Au fost în literatura română Eminescu, Argești, Blaga, I. Barbu, Rebrea și M. Preda creații ale criticii literare? Ar fi o naivitate să credem aceasta. Falsă este și ideea că manualele școlare creează și întrețin reputația marilor scriitori. Manualele școlare de literatură și chiar cele din clasele primare au fost până la refuz pline de poeziile lui Bolintineanu, Alecsandri, Vlahuță, iar mai târziu, de poeziile lui A. Toma, D. Deșliu și ale altora, dar acest lucru nu i-a făcut să-și depășească condiția lor artistică.

„O idee la fel de falsă este aceea a „ierarhiei” în domeniul artistic. Aceasta presupune o relație de ordine preexistentă în care ar urma să fie plasați, eventual mutați, scriitorii sau artiștii? Există așa ceva în spațiul literar? Avem criterii exacte care să ne permită să spunem că Lucian Blaga este „mai mare” decât Mihai Eminescu sau că Marin Preda este „mai mare” decât Liviu Rebrea? Evident nu și aceasta deoarece câmpul literar și artistic este un domeniu total neordonat, adică două elemente ale sale nu se află într-o relație prestabilită formal, numită de ordine. Este și normal să fie așa deoarece opera literară sau artistică este unică și, prin aceasta, necomparabilă cu alte creații de același fel. Desigur, putem găsi elemente superficiale de comparație (numărul de ediții realizate, referințe în literatură, prezențe în manuale), dar ceea ce face un scriitor mare (nu mai mare decât altul) este prețuirea și audiența operei sale în masa cititorilor. Dacă aceasta apreciere este invariabilă în timp și nu este doar efectul unor mode sau stări de spirit conjuncturale, atunci este într-adevăr vorba de un mare scriitor.

Și atunci ce rămâne să reierarhizăm și cine s-o facă? Grea întrebare.

